

Zmapování situace digitalizace v ČR

Pro účely zmapování byly vytvořeny dotazníky, které byly vybraným knihovnám zasílány začátkem roku 2007. Zkrácený dotazník se zabýval pouze obecnými otázkami, zatímco dotazník úplný byl zaměřen na vybrané aspekty týkající se digitalizace tištěných dokumentů:

- obecné otázky
- otázky týkající se hardware
- otázky týkající se software
- otázky zaměřené na metadata
- ekonomické otázky

Obecné otázky byly zaměřeny na druhy digitalizovaných dokumentů, kritéria jejich výběru a také na objem již zpracovaných dat. Dále byly knihovny dotazovány zda využívají služby dodavatele nebo digitalizují vlastními silami a pokud ano, odpovídaly i na otázku týkající se personálního obsazení.

V okruhu otázek týkajících se hardware a procesu digitalizace knihovny odpovídaly jaké technické prostředky ke své práci používají a jak jsou s nimi spokojeny. Předmětem dotazování byla i paměťová média a periodicita obnovování dat na nich uložených.

Co se týče otázek zaměřených na využívaný software, opět odpovídaly knihovny jak jsou spokojeny se svým programovým vybavením. Dále měly odpovědět zda prezentují výsledky digitalizace na internetu či v lokální síti a jaký software k této prezentaci používají.

Čtvrtý okruh otázek zjišťoval používání standardů popisných metadat a editorů pro jejich tvorbu, DTD, metadatového kontejneru, ale i zpřístupňování popisů dokumentů či propojení digitalizovaných dokumentů na jejich tištěnou předlohu.

Poslední okruh otázek byl zaměřen zejména na ekonomickou stránku této problematiky. Knihovny byly tázány z jakých finančních prostředků financují chod digitalizačního pracoviště či z jakých zdrojů pořídili hardware.

Byly tedy vytvořeny dva typy dotazníků, úplným dotazníkem byly osloveny knihovny, u kterých se předpokládalo, že digitalizují či digitalizaci reálně plánují. Zatímco o vyplnění

zkráceného dotazníku byly požádány zbývající knihovny ze stanovených okruhů a prostřednictvím konference Region pak všechny pověřené knihovny.

Pomocí těchto dotazníků byly osloveny všechny veřejné knihovny, u kterých je možné, že se zabývají digitalizací, s výjimkou Národní knihovny o jejíž aktivitách v oblasti digitalizace už byl publikován dostatek literatury. Formou osobních e-mailů byly obeslány krajské knihovny (z 12 knihoven odpovědělo 11), některé městské knihovny (ze 3 oslovených knihoven odpověděly 2) z toho 2 pověřené knihovny (Městská knihovna Horažďovice, Městská knihovna Chrudim) a dále pak některé specializované knihovny (ze 7 knihoven odpovědělo 5). Návratnost dotazníku je tedy 82%. Úplný seznam knihoven je uveden v příloze.

Vyhodnocení dotazníků

Obecné otázky

1) Z oslovených knihoven, které odpověděly na dotazník plošně digitalizuje jedna (Knihovna Akademie věd plošně digitalizuje staré tisky a časopisy). Výběrově digitalizuje svůj fond 14 knihoven (tedy i Knihovna AV). Zbýlé 4 knihovny zatím nemají žádný zdigitalizovaný dokument (Knihovna Divadelního ústavu v Praze, Knihovna Ústavu zemědělských a potravinářských informací v Praze, Severočeská vědecká knihovna v Ústí n. Labem a Středočeská knihovna v Kladně), ale mají v plánu pořízení vlastního digitalizačního pracoviště, nebo alespoň využívání služeb nějakého dodavatele.

2) Co se týče druhu digitalizovaných dokumentů: knihy digitalizuje 11 knihoven, periodika 13 a jiný typ dokumentů (např. mapy, kresby) digitalizují 3 knihovny (Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, Knihovna AV, Vědecká knihovna v Olomouci).

V oblasti digitalizace knih jsou z jednotlivých typů digitalizovány rukopisy a prvotisky v jedné knihovně (Vědecká knihovna v Olomouci), staré tisky ve 4 knihovnách, historický fond v 6, regionální fond ve 3 a vzácné tisky ve 2 knihovnách.

3) Při výběru dokumentů určených k digitalizaci hrají roli různé aspekty. U rukopisů se jedná především o nejvzácnější exempláře. Důležitým kritériem je i fyzický stav dokumentu, tedy jedná se o náhradu dokumentů např. zničených při záplavách a ohrožených degradací papíru. Jednou z podmínek bývá i frekventovanost výpůjček daného dokumentu. Některé knihovny mají v plánu digitalizovat vzácné sbírky (balneologická knihovna Krajské knihovny v Karlových Varech), ucelené kolekce (barokní kresby Vědecké knihovny v Olomouci). či zvláštnosti a vzácnosti ze svého fondu (pragensia, teatralia, hudebniny – Městská knihovna v Praze).

Co se týká oblasti plánování a kritérií, která si jednotlivé knihovny stanovily, v budoucnosti by rády nadále pokračovaly v trendu zpracovávání vzácných dokumentů, dokumentů na křehkém papíře, často půjčovaných. Pro některé knihovny je důležitým hlediskem i fyzický stav dokumentů. Městská knihovna v Praze má vytvořen i speciální seznam dokumentů, který zpravoval tým odborníků. V Městské knihovně Horažďovice zatím mají knihu týkající se jejich města, ale další digitalizace je finančně náročná jak pro knihovnu, tak pro město, ale chtějí pokračovat v dalších etapách, které se týkají starých tisků, kronik a kartoték.

U periodik je rozhodujícím kritériem především jejich ohrožení rozpadem křehkého papíru (taková periodika digitalizuje Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové, Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje), dále jsou to regionální periodika (Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové, Moravskoslezská vědecká knihovna Ostrava, Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, Krajská knihovna Pardubice) a také může jít o plošnou digitalizaci všech titulů vlastní produkce (Knihovna AV).

4) Ze všech knihoven se digitalizací zabývá nejdéle Vědecká knihovna v Olomouci, která pořídila první digitální kopii, byl to Evangeliář Zábrdovický, už v roce 1998. Až v roce 2001 pak následoval Národní filmový archiv a Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové. Městská knihovna v Praze se přidala v roce 2002 a o rok později Krajská knihovna Vysočiny. Knihovna AV a Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích začaly digitalizovat v roce 2004 a na konci roku 2005 začalo fungovat digitalizační pracoviště v Ostravě. Ve stejném roce začali s digitalizací i v Krajské knihovně ve Zlíně.

Objem dat

Co se týče množství zdigitalizovaných dokumentů, jsou mezi oslovenými knihovnami velké rozdíly. Nejvíce objektů převedených do digitální podoby má Knihovna AV jejichž kapacita činí 4 TB, Vědecká knihovna v Olomouci má 400 GB zdigitalizovaných dat, pak následuje Národní filmový archiv v Praze má 140 GB, Jihočeská vědecká knihovna 100 GB a Moravskoslezská knihovna 53 GB. Krajská knihovna Františka Bartoše disponuje zhruba 40 – 50 GB. Objem dat digitálních dokumentů dalších knihoven nepřesahuje 10 GB (Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové, Krajská knihovna Vysočiny v Havlíčkově Brodě, Městská knihovna Horažďovice).

Personální zabezpečení

Počet pracovníků, kteří se věnují digitalizaci je úměrný velikosti a možnostem té které knihovny. V tabulce č.1 je uvedena činnost a pracovník, který je za její plnění odpovědný. Co se týká uvedených úvazků, pracovníci na plný úvazek se věnují pouze digitalizaci a pracovníci na částečný úvazek vykonávají tyto činnosti dle potřeby, nebo v rámci běžné agendy.

Knihovna	Činnost	Zodpovědný pracovník	Celkem
Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích	Proces plánování	Náměstek pro odborné služby	2 lidé na částečný úvazek
	Správa metadat	Oddělení IT	
Knihovna Akademie věd ČR	Proces plánování	Vedoucí IT a vedoucí digitalizačního pracoviště	12 lidí na plný i částečný úvazek
	Proces digitalizace	Operátor	
	Správa metadat		
Krajská knihovna Františka Bartoše Zlín	Proces plánování	Systémový knihovník	2 pracovníci na částečný úvazek
	Proces digitalizace	Správce skladů	
	Správa metadat	Systémový knihovník	
Krajská knihovna Vysočiny v Havlíčkově Brodě	Proces plánování		3 lidé na plný úvazek
	Proces digitalizace		
	Správa metadat	Oddělení IT	
Městská knihovna v Praze	Proces plánování	Vedoucí odboru knihovnických fondů	1 pracovník, vedoucí OKF dle potřeby. Na konci roku plánují 7 lidí
	Proces digitalizace	Vedoucí odd. digitalizace	
	Správa metadat	Vedoucí odd. digitalizace	
Moravskoslezská knihovna v Ostravě	Proces plánování	Ředitelka knihovny	3 lidé
	Proces digitalizace	Knihovník OZK	
	Správa metadat	Odd. automatizace	
Národní filmový archiv v Praze	Proces plánování	Vedoucí	1 pracovník na plný úvazek
	Proces digitalizace	Externě	
	Správa metadat	Externě	
Vědecká knihovna v Olomouci	Proces plánování	Odd. správy fondů, vedoucí automatizace, ředitel	3 pracovníci na plný úvazek
	Proces digitalizace	Externě	
	Správa metadat	Systémový knihovník, odd. správy fondů	
Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové	Proces plánování	Vedoucí ODZF	1 pracovník na plný úvazek

Tab. 1 Personální obsazení

Dodavatelé

Řekneme-li, že se nějaká knihovna zabývá digitalizací, nemusí to znamenat, že má své vlastní digitalizační pracoviště, ale může také využívat služeb nějakého dodavatele.

Takovýchto knihoven je většina, z 13 dotázaných knihoven využívá těchto služeb 11. Zbýlé 2 knihovny (Městská knihovna v Praze, Moravskoslezská vědecká knihovna) digitalizují nebo plánují digitalizovat pouze vlastními silami. Knihoven, které výhradně využívají služeb

dodavatele je 6 a zbylých 5 knihoven souběžně digitalizuje na vlastním pracovišti i na zakázku. Zaměříme-li se na typ zakázkově zpracovávaných dokumentů převažují periodika, která si nechává digitalizovat 6 knihoven, pak následují monografie (rukopisy, prvotisky, staré tisky, historický a regionální fond) v zakázkách 4 knihoven. Mezi často zadávané zakázky patří mikrofilmování (Knihovna Akademie věd) a digitalizace mikrofilmů (Knihovna AV, Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje). Služeb digitalizačních firem využívají i 2 knihovny (Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, Vědecká knihovna v Olomouci) ke zpracování historických map.

Knihovna	Dodavatel	Poskytovaná služba (typ dokumentu)
Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích	Elsyst Engineering Vyškov	Periodika
	Knihovna AV	Mapy
Knihovna Akademie věd ČR	Microna	Mikrofilmování (v rámci VISK 7)
	Ampaco	Skenování mikrofilmů (v rámci VISK 7)
Krajská knihovna Františka Bartoše Zlín	Elsyst Engineering Vyškov	Regionální periodika
	Microna	Regionální periodika
Krajská knihovna Karlovy Vary	Elsyst Engineering Vyškov	Historický tisk
Krajská knihovna Vysočiny v Havlíčkově Brodě	AiP Beroun	Knihy
	Elsyst Engineering Vyškov	Knihy
Národní filmový archiv v Praze	Národní knihovna (2001-2002)	Periodika
	Elsyst Engineering Vyškov (2002-)	Periodika
Vědecká knihovna v Olomouci	AiP Beroun	Rukopisy, prvotisky, staré tisky
	Elsyst Engineering Vyškov	Prvotisky, staré tisky, mapy
Krajská knihovna Pardubice	Anopress	Periodika, regionální deníky
Městská knihovna Horažďovice	Národní knihovna	kniha
Národní pedagogická knihovna Komenského v Praze	AiP Beroun	Knihy
Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje	Dle doporučení NK	Digitalizace mikrofilmů
Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové	Elsyst Engineering Vyškov	Regionální periodika
	Microna	Regionální periodika
	Národní knihovna	Regionální periodika

Tab. 2 Přehled dodavatelů digitalizačních služeb knihovnám

Z uvedené tabulky je zřejmé, že služby firmy Elsyst Engineering Vyškov jsou v České republice nejvyužívanější, a to 6 knihovnami, zejména k digitalizaci periodik. Firma AiP Beroun digitalizuje převážně historický fond 3 knihoven. Dalším poskytovatelem digitalizačních služeb je firma Microna, která se zabývá zejména mikrofilmováním a digitalizací mikrofilmů. V současné době poskytuje tyto služby 3 knihovnám. Zakázkovou digitalizací se zabývají i některé knihovny, např. Národní knihovna, jejichž služeb využívají 3 knihovny, a Knihovna AV, jejichž služeb v současnosti využívá jedna knihovna.

Problematika hardware

V České republice je v oblasti digitalizace používáno poměrně široké spektrum skenerů a digitalizačních zařízení. Digitalizační zařízení Atlas ve spojení s digitálním fotoaparátem, nejčastěji Canon EOS 20D, používají 3 knihovny. Z dalších skenerů můžeme jmenovat Zeutchel OS 7000 – 256 grey-scale, DigiBook 10000 RGB a Panasonic KV-S1025C. O jednotlivých typech skenerů jsem se zmínila výše v teoretické části.

Některé z knihoven, které samy digitalizují, mají dokonce více skenerů na různé druhy dokumentů. Jako je to například u Knihovny AV, která má na zpracování tištěných knih a časopisů dva skenery Zeutchel OS 7000, dále jeden skener DigiBook 10000 RGB také na tištěné knihy, časopisy a barevné předlohy a na volné listy používá Panasonic KV – S1025C. Co se týká jejich spokojeností s těmito výrobky, jsou podle nich dostačující na černobílé i barevné předlohy. Pokud jde o jejich zkušenosti, tak barevný skener DigiBook vyžaduje pečlivost a zkušenosti při jeho nastavení a práci s ním, je pomalejší, ale výstupy jsou kvalitnější, černobílý skener Zeutchel je rychlejší, vhodnější pro černobílé předlohy a má jednodušší nastavení, oba výše předešlé skenery nejsou příliš vhodné pro nesvázané materiály, proto k jejich zpracování využívají Panasonic. Ostatní digitalizující knihovny mají po jednom skeneru. Krajská knihovna Vysočiny pracuje s planetárním skenerem Atlas a jsou spokojeni, pouze kvalita rozlišení by podle nich měla být větší. Naproti tomu Moravskoslezská vědecká knihovna, která vlastní stejný typ skeneru, avšak jeho součástí je digitální fotoaparát Canon EOS 20D, považuje toto zařízení za dostačující jak pro monografie, tak pro periodika, i manipulace a obsluha skeneru je snadná, ale záporem je vysoká poruchovost, nízká životnost jednotlivých částí a také časté znečištění objektivu fotoaparátu. Stejně zařízení i se stejnou snímací jednotkou využívá i Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, kde jsou s ním spokojeni, nevýhodu spatřují v ne zcela

jednoduché obsluze a v náročnosti na správné nastavení a výpadcích v komunikaci mezi fotoaparátem a PC. Vědecká knihovna v Olomouci, pro většinu digitalizovaných dokumentů používá dodavatele, vlastní digitální fotoaparát Nikon Coolpix 8700 na konstrukci mikrokamery. Toto zařízení používají nejen na digitalizaci, ale i na dokumentaci činností v knihovně. Jde-li o digitální fotoaparát a ne skener, vyplývají z toho také všechny nevýhody a omezení jako je nedokonalé ostření v celém rozsahu snímané strany, nemožnost ukládat přímo na disk aj. Zařízení není vhodné pro masovou digitalizaci celých dokumentů, používá se pro výběrové fotografování dřevořezů, mědirytin, titulních listů a výzdoby (iniciály, vlasy, signety, viněty).

Z knihoven, které mají v plánu své digitalizační pracoviště teprve budovat, jsou to Městská knihovna v Praze, kde v době rozesílání dotazníků byl budoucí hardware stejně jako software předmětem výběrového řízení, Knihovna Ústavu zemědělských a potravinářských informací a Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje.

Technické parametry

Technické parametry zdigitalizovaných dokumentů dotazovaných knihoven jsou v rozmezí 100 – 600 dpi. Záleží na druhu dokumentu a typu skeneru, ale i na podmínkách programu VISK 7, který jako minimální rozlišení stanovuje 300 dpi. Záleží však na jednotlivých knihovnách, jestli se zapojily do programu VISK. Pro periodika se používá rozlišení 100-500 dpi, nejčastěji však standardních 300 dpi, stejně je tomu i u historických map. Monografie mají rozlišení 200-300 dpi.

Co se týče používaných formátů, opět se většina knihoven řídí programem VISK, který pro archivaci dokumentů stanovuje formát jpg a k vystavení digitalizovaných dokumentů v systému Kramerius se využívá vícevrstvý formát DjVu. Výjimku tvoří Knihovna AV, která k uchování dokumentů používá zejména komprimovaného formátu Tiff LZW. Více podrobností o této problematice je v následující tabulce.

Knihovna	Dokument	Rozlišení	Formát
Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích	periodika	100 dpi	DjVu
	mapy	300 dpi	Jpg
Knihovna AV	černobílý	400 – 600 dpi	Komprimovaný tiff LZW
	barevný	Individuální Barevná hloubka 24 bitů	Komprimovaný tiff LZW nebo 95% - 97% jpg
Krajská knihovna Františka Bartoše Zlín	periodika	Dle propozic VISK 7	DjVu, jpg
	monografie	různé	DjVu, jpg
Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové	Regionální periodika	300 – 500 dpi	Tiff, jpg, DjVu
Krajská knihovna Vysočiny	monografie	200 dpi	Jpg
Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě	monografie	300 dpi	Jpg – archivace DjVu – internet
	periodika	300 dpi	Jpg – archivace DjVu – internet
Národní filmový archiv	periodika	300 dpi	DjVu, jpg
Vědecká knihovna v Olomouci	obrazy	různé	Tiff, jpg, DjVu
Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové	Regionální periodika	300 – 500 dpi	Tiff, jpg, DjVu

Tab. 3 Přehled užívaných formátů a grafických rozlišení dokumentů

Paměťová média

Důležitou otázkou je i typ paměťových médií, na která se budou data zaznamenávat a také to, jestli jednotlivé knihovny počítají s obnovou zaznamenaných dat. Nejčastějším paměťovým médiem k ukládání zdigitalizovaných dat je DVD, které využívá 6 knihoven, disková pole používají k archivaci 4 knihovny. CD s k tomuto účelu používá ve 3 a datové pásy či harddisk ve 2 knihovnách. Zatím nepříliš využitou možností je ukládání dat komerčním externím úložišti, které zatím praktikuje pouze jedna knihovna (Vědecká knihovna v Olomouci).

Knihovna	Typ média	Počet kopií
Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích	DVD	1
	disková pole	2
Knihovna AV	disková pole Dell PV 220	1
	datové pásky HP ULTRIUM II datové pásky 3M Imation ULTRIUM II	2
Krajská knihovna Františka Bartoše Zlín	DVD - Verbatim	2
	disková pole	1
Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě	DVD - Verbatim	1
	harddisk(v počítači na němž probíhá digitalizace)	1
Národní filmový archiv	CD	1
	DVD	1
	datové pásky – technologie RAID 5	2
Vědecká knihovna v Olomouci	CD – Kodak, Imation, Verbatim	2
	DVD – Imation, Verbatim	2
	harddisky – externí 400GB disk	1
	datové pásky MSL 6030 ULTRIUM 460	1
	Externí komerční úschovna – datové úložiště Olomouckého kraje – 400 GB	1
Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové	CD – Verbatim, Imation	2
	DVD – Verbatim, Imation	3
	disková pole HP MSA - 1000	1

Tab. 4 Druhy užívaných datových médií

Životnost paměťových médií byla již zmíněna v teoretické části této práce, takže je z uvedených informací zřejmé, že otázka migrace dat je velmi důležitá. Z uvedených knihoven počítají s obnovou dat zatím jenom 4 knihovny. Knihovna AV plánuje obnovu datových pásek každých 3-5 let. Krajská knihovna Vysočiny rovněž počítá s tím, že svá uložená data bude muset obnovovat. Dále s tím počítá i Moravskoslezská vědecká knihovna a to s obnovou DVD každých 5 let, Vědecká knihovna v Olomouci obnovuje svá disková pole každých 5 let a počítá i s jednou kopií pro Národní knihovnu ČR. Z knihoven, které zde nebyly uvedeny, počítá do budoucna s obnovou dat i Městská knihovna v Praze, která své pracoviště teprve buduje.

Problematika software

1) software pro editaci skenovaných předloh

Z tohoto typu software, který již byl představen, se v České republice používá mnoho různých typů a druhů, ať již komerčních nebo opensource. Jsou to např. Book Restorer (Knihovna AV), Atlantis (Moravskoslezská vědecká knihovna), IrfanView, PhotoShop (obojí Vědecká knihovna v Olomouci), PhotoPaint, Adobe Acrobat (obojí Krajská knihovna ve Zlíně).

2) software pro editaci metadat

Pro editaci metadat je nejčastěji využíván CMS Sirius (Krajská knihovna Vysočiny, Národní filmový archiv, dále je to Knihovna AV a Moravskoslezská vědecká knihovna) a systém Vega (Krajská knihovna ve Zlín). CMS Sirius je však využíván i k editaci naskenovaných dokumentů, k ořezům ho používá Krajská knihovna Vysočiny.

OCR

Možnost převedení obrazu na text pomocí programu založenému na bázi OCR mají knihovny vlastníci CMS Sirius (Krajská knihovna Vysočiny, Národní filmový archiv Knihovna AV a Moravskoslezská vědecká knihovna).

Zpřístupňování výsledků digitalizace

1) na internetu

Knihovny, které prezentují své výsledky na internetu, využívají k tomuto účelu zejména opensource systém Kramerius (jejich seznam je uveden v tabulce č.Tab. 5), některé spolu s tímto software používají i freeware program Zoomify (Jihočeská vědecká knihovna) a zpřístupňují díla volně přístupná podle Autorského zákona. K prezentaci svých zdigitalizovaných dokumentů využila Vědecká knihovna v Olomouci vlastní statické html stránky a program Zoomify. Městská knihovna v Praze, která v současné době buduje své digitalizační pracoviště, má v plánu k tomuto účelu využívat taktéž systém Kramerius.

Knihovna	URL prezentovaných výsledků
Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích	http://cbvk.cz
Knihovna AV	http://kramerius.lib.cas.cz http://www.manuscriptorium.cz
Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové	http://www.svkhk.cz http://www.manuscriptorium.cz
Krajská knihovna Františka Bartoše Zlín	http://dlib.kfbz.cz/
Městská knihovna Chrudim	http://www.knihovna-cr.cz/digitalne.html
Městská knihovna v Praze	http://www.manuscriptorium.cz
Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě	http://camea.svkos.cz/kramerius/Welcome.do
Vědecká knihovna v Olomouci	http://mapy.vkol.cz/ http://dig.vkol.cz/ http://www.manuscriptorium.cz
Krajská vědecká knihovna v Liberci	http://kramerius.nkp.cz/kramerius/Welcome.do
Městská knihovna Horažďovice	http://www.knihovna.horazdovice.cz/dejiny/html_cs/index.html
Národní lékařská knihovna	http://www.nlk.cz/nlkcz/
Národní pedagogická knihovna Komenského v Praze	http://www.npkk.cz/npkk/suk_digi.php zatím není k dispozici

Tab. 5 Webové adresy prezentovaných výsledků jednotlivých knihoven

2) v lokální síti

V intranetu mohou digitalizující knihovny zpřístupňovat výsledky své práce v plném rozsahu, tedy i ty, na které se vztahuje právo autorské. Např. Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové takto prezentuje v lokální síti a na internetu pak už jen seznam digitálních dokumentů.

Kvalita prezentovaných výsledků se liší podle jejich umístění. Rozlišení v lokální síti je zpravidla větší než na internetu.

Do databáze CZROMM (Czech Register of the Microfilm Master), přispívají 4 z výše uvedených knihoven (Vědecká knihovna Olomouc, Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové, Národní filmový archiv).

Otázky týkající se metadat

Digitalizující knihovny v České republice z metadat používají zatím jenom standardizovaná popisná metadata, která jsou vyjádřena pomocí jazyka XML. Na jejich použití má však zásadní vliv typ použitého editoru.

Ze všech respondentů používá program pro tvorbu metadat Sirius Knihovna AV a Moravskoslezská vědecká knihovna. Krajská knihovna Vysočiny používá standard XMLMARC. Národní filmový archiv XML DTD Národní knihovny. Všechny knihovny, které přispívají do systému Kramerius používají DTD pro periodika a DTD pro monografie specifikované Národní knihovnou. Jiným editorem pro tvorbu metadat využívaný Vědeckou knihovnou v Olomouci i pro běžnou katalogizaci je XML editor M-EDIT pro popis historických fondů ve formátu TEI/MASTER +, dále tato knihovna používá MARC21 pro staré tisky, kresby a mapy, kde je možnost výstupu v MARCXML, dále používá nestandardní popis uvnitř vlastních statických html stránek.

Pokud jde o metadatový kontejner, tak s tím, z dotázaných knihoven, počítá pouze Knihovna AV, protože Kramerius v nové verzi podporuje generování METS. Tato knihovna také plánuje implementaci jednoznačného identifikátoru pro Kramerius už v roce 2007.

Ekonomická hlediska

Provoz digitalizačního pracoviště je velmi nákladná záležitost. Většina knihoven však jejich činnost financuje sama. Další možností je financování z grantových projektů a nebo také z prostředků získaných na základě různých zakázek.

Knihovny, které získaly grantový příspěvek ať už z programu VISK 6 nebo VISK 7, jsou:

- knihovna AV, získala z programu VISK 7 grant na zdigitalizování titulu „Rozpravy ČSAV“. Jinak zde hradí provoz z 85% z běžného rozpočtu a 15% nákladů pokrývají externí zakázky a jiné projekty.
- z vlastních zdrojů nebo z grantových prostředků hradí náklady Vědecká knihovna v Olomouci, která získala granty z programů MK VISK6 a VISK 7, nebo ze společného projektu knihovny a Univerzity Palackého.
- Národní filmový archiv ze svých zdrojů pořídil server a disková pole, ale získali grantové prostředky určené na mikrofilmování a digitalizaci.

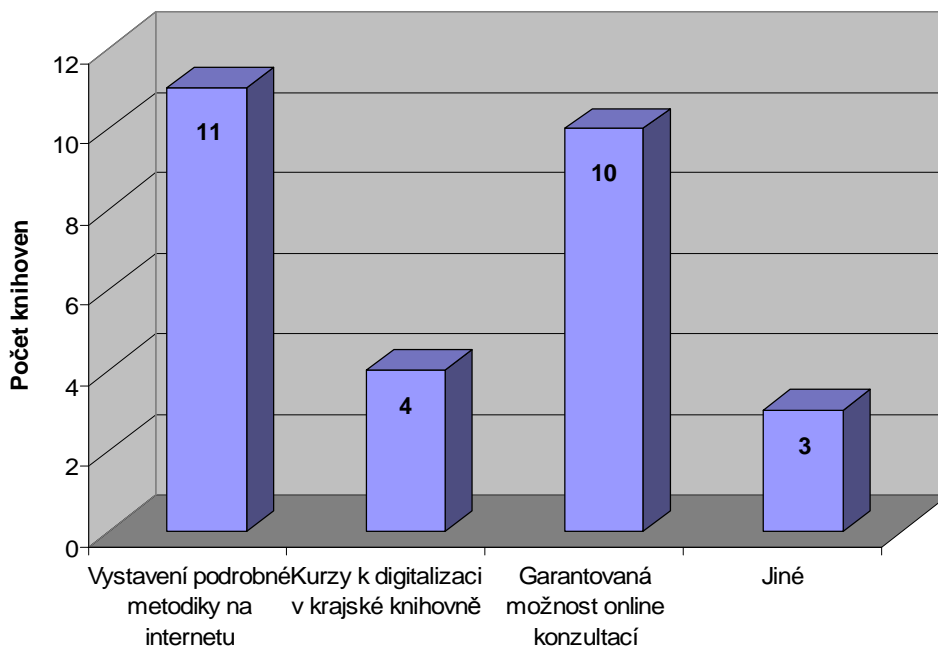
- Městská knihovna Horažďovice získala grant z programu VISK 7 na digitalizaci periodika „Horažďovický obzor.“
- Granty z těchto programů získaly také Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové a Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje.
- Poslední jmenovaná z vlastního rozpočtu zakoupila i hardware pro digitalizaci, protože nezískala požadovaný grant z VISK 7.

Městská knihovna v Praze, která v současnosti buduje digitalizační pracoviště bude jeho náklady hradit z grantových prostředků, které získala s finančních mechanismů EHP/Norska, což jim přineslo cca 15 000 000 Kč.

Čistě z vlastních zdrojů hradí provoz Krajská knihovna Vysočiny a Moravskoslezská vědecká knihovna.

Některé z oslovených knihoven dokonce nabízejí službu i jiným subjektům. Zdarma knihovnám, muzeím a archivům ji nabízí Moravskoslezská vědecká knihovna a Krajská knihovna Vysočiny. Stejnou službu avšak komerčně nabízí i Knihovna AV.

Co by knihovny uvítaly?

Graf 1 Potřeby knihoven

Na otázku, co by knihovny uvítaly v oblasti digitalizace, odpovědělo 16 knihoven. Z grafu č. 1 vyplývá, že většina knihoven by uvítala vystavení podrobné metodiky na internetu a garantovanou možnost on-line konzultací. Tři z těchto knihoven zaškrtnuly možnost „jiné.“

V Knihovně AV by uvítali pravidelně aktualizovanou centrální evidenci digitalizovaných dokumentů včetně plánu, kterou by byla prováděna autorizovanými osobami jednotlivých digitalizačních pracovišť. Existenci SW modulu pro export digitalizovaných monografií postrádají v Moravskoslezské knihovně. Studijní a vědeckou knihovnu Plzeňského kraje by uspokojila spolupráce s pracovišti, které digitalizaci provádějí.

Přestože je digitalizace v České republice na vysoké a pokročilé úrovni, schází tu několik důležitých oblastí, které je třeba ještě vyřešit. Podle Knihovny AV je to vyřešení autorských a vlastnických práv při elektronickém poskytování dokumentů a širší platforma pro komunikaci mezi digitalizačními pracovišti společně s autoritou určující standardy, které by se měly při digitalizaci různých typů dokumentů dodržovat. Podle jejich názoru by bylo dobré tuto autoritu sloučit na jednom místě i s centrální evidencí. Podobný názor, že je potřeba vybudovat prostředí pro zpřístupňování všech zdigitalizovaných dokumentů, stejně jako evidence konkrétních dokumentů, které jsou již zpracovány má i Krajská knihovna Vysočiny a Městská knihovna v Praze. Podle Národního filmového archivu je v této oblasti nedostatek finančních prostředků. Zajímavý je názor Vědecké knihovny v Olomouci, která zde postrádá souhrnnou propagaci výsledků vůči veřejnosti.

Závěr

V průběhu vyhodnocování dotazníků se potvrdilo, že digitalizace je nyní ve středu zájmu a to zejména kvůli snaze zachránit historické dokumenty. Velké ale i menší knihovny buďto digitalizují na zakázku, samy nebo se o digitalizaci alespoň zajímají. Což se potvrdilo i v rámci mapování situace v České republice pomocí k tomuto účelu vytvořených dotazníků. Z 22 vybraných a oslovených knihoven odpovědělo na zasláný dotazník 19. Z toho 14 z nich určitým způsobem digitalizaci fondu provádí, z toho 1 knihovna postupně pracuje na plošné digitalizaci svého fondu starých tisků a časopisů. Čtyři z nich zatím nedigitalizují, ale do budoucna uvažují o výstavbě digitalizačního pracoviště. Oslovené knihovny byly osloveny na základě předpokladu, že digitalizaci aspoň části svého fondu provádí. Nebyla oslovena Národní knihovna a to proto, že její digitalizační činnost je dostatečně zdokumentována a je známá. Co se týče druhu digitalizovaných předloh, tak ty se liší od knihovny ke knihovně.

Digitalizují periodika, mapy, kresby, rukopisy, prvotisky, staré tisky a historický fond. Nejvíce jsou však digitalizována periodika. Při výběru dokumentů určených k digitalizaci hrají roli různé aspekty, ale co se týče historických dokumentů, tak se upřednostňují především ty, u kterých vlivem jejich současného fyzického stavu hrozí brzký zánik. Dále potom rozhoduje vzácnost a jedinečnost dokumentu či frekvence daného dokumentu.

U množství zdigitalizovaných dat v různých knihovnách se objem značně liší, pohybuje se od 10GB až po 4TB. Počet pracovníků, kteří se věnují digitalizaci je úměrný velikosti a možnostem té které knihovny, nejčastěji na plný úvazek. Většina knihoven pro pořízení digitálních obrazových dat předloh využívá externího dodavatele takovéto služby. Zbylé knihovny vlastní nejčastěji skenery typu Atlas opatřené digitálním fotoaparátem Canon EOS 20D. Dále pak jedna knihovna využívá skenery značek Zeutschel, DigiBook a Panasonic. Technické parametry zdigitalizovaných dokumentů dotazovaných knihoven se pohybují v rozmezí 100 – 600 dpi. Záleží na druhu dokumentu a typu skeneru, z největší části je to rozlišení 300 dpi. Nejčastěji užívaným datovým archivačním médiem jsou DVD disky a datová pole. Pouze jedna knihovna využívá služby uložení dat v komerčním datovém uložení. Co se týče nutnosti migrace dat vlivem fyzického či morálního stárnutí médií, tak toho problému jsou si vědomy jen 4 knihovny a obnovu dat plánují. Pro editaci dat a metadat knihovny používají produkty zastoupené jak oblasti open source, tak v oblasti komerčních programů jejichmi zástupci na poli zpracování obrazových dat jsou *BookRestorer*, *Atlantis*, *Photoshop*, *IrfanView* a na poli metadat *CMS Sirius*, *Vega*. Dvanáct knihoven prezentuje své výsledky na internetu, k tomuto účelu využívají funkce programů *Kramerijs* a *Zoomify*. V intranetu mohou digitalizující knihovny zpřístupňovat výsledky své práce v plném rozsahu, tedy i ty, na které se vztahuje právo autorské. Kvalita prezentovaných výsledků se liší podle jejich umístění. Rozlišení v lokální síti je zpravidla větší než na internetu.

Digitalizující knihovny ze všech druhů metadat používají standardizovaná popisná metadata, která jsou vyjádřena pomocí jazyka XML a to zejména *XMLMARC*, *MARC21*. Provoz digitalizačního pracoviště je velmi nákladná záležitost, přesto si její většina knihoven financuje sama a pouze několik z nich pro některé projekty využívá finančních prostředků z grantových projektů *VISK6* a *VISK7*.

Většině knihoven u nás schází vypracovaná podrobná metodika pojednávající o problematice digitalizace dokumentů, která by mohla být i zároveň vodítkem pro knihovny, které by v tomto oboru chtěly začít vyvíjet vlastní aktivity. Dále by ocenily možnost on-line

konzultací pro řešení aktuálních problémů spojených s digitalizací na svém pracovišti nebo možnost konzultací s jinými již zasvěcenými knihovnami. Největším nedostatkem jsou však finance.

Příloha – Seznam oslovených knihoven

	Název oslovené knihovny	Typ dotazníku	Weby	Stav dotazníku
1.	Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích	Úplný dotazník	www.cbvk.cz	
2.	Knihovna Akademie věd ČR	Úplný dotazník	www.lib.cas.cz/cs	
3.	Krajská knihovna Františka Bartoše Zlín	Úplný dotazník	www.kfbz.cz	
4.	Krajská knihovna Karlovy Vary	Úplný dotazník	www.knihovna.kvary.cz	
5.	Krajská knihovna Vysočiny v Havlíčkově Brodě	Úplný dotazník	www.kkvysociny.cz	
6.	Městská knihovna Chrudim	Úplný dotazník	www.knihovna-cr.cz	Respondent neodpověděl
7.	Městská knihovna v Praze	Úplný dotazník	www.mlp.cz	
8.	Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě	Úplný dotazník	www.svkos.cz	
9.	Národní filmový archiv v Praze	Úplný dotazník	www.nfa.cz	
10.	Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové	Úplný dotazník	www.kfbz.cz	
11.	Vědecká knihovna v Olomouci	Úplný dotazník	www.vkol.cz	
12.	Knihovna Divadelního ústavu v Praze	Zkrácený dotazník	www.divadelni-ustav.cz/knihovna.asp	
13.	Knihovna Ústavu zemědělských a potravinářských informací v Praze	Zkrácený dotazník	www.knihovna.uzpi.cz	
14.	Krajská vědecká knihovna v Liberci	Zkrácený dotazník	www.kvkl.cz	
15.	Krajská knihovna v Pardubicích	Zkrácený dotazník	www.knihovna-pardubice.cz	
16.	Městská knihovna Horažďovice	Zkrácený dotazník	www.knihovna.horazdovice.cz	
17.	Národní lékařská knihovna v Praze	Zkrácený dotazník	www.nlk.cz	Respondent neodpověděl
18.	Národní pedagogická knihovna Komenského v Praze	Zkrácený dotazník	www.npkk.cz	
19.	Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem	Zkrácený dotazník	www.svkul.cz	
20.	Státní technická knihovna v Praze	Zkrácený dotazník	www.stk.cz	Respondent neodpověděl
21.	Středočeská vědecká knihovna v Kladně	Zkrácený dotazník	www.svkl.cz	
22.	Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje	Zkrácený dotazník	www.svkpl.cz	